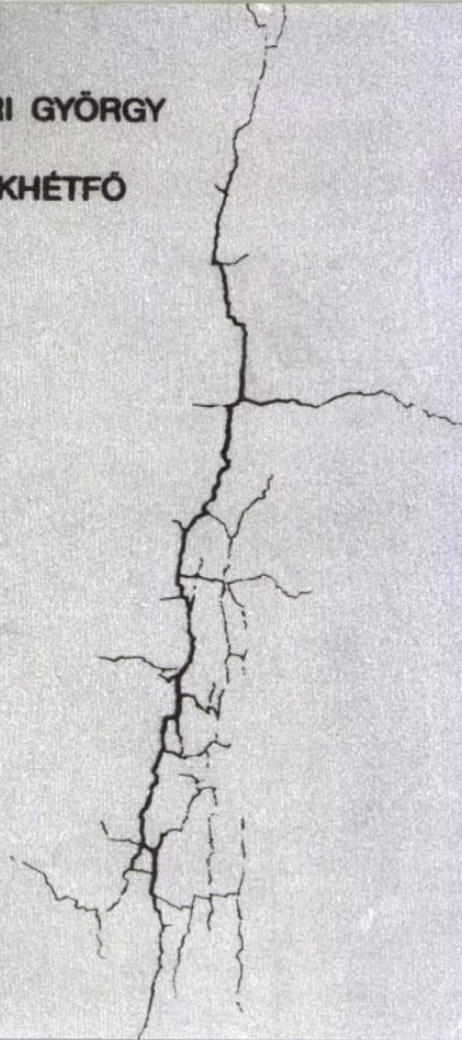

Június 22-én délután, Petri György temetésének napján Berlinben a Klessmann Anna által szervezett irodalmi összejövetelek egyikén a résztvevők, köztük Dalos György, **Eörsi István**, Esterházy Péter, Mora Terézia, Zilahy Péter megemlékeztek Petri Györgyről. Felelevenítették Petrivel kapcsolatos emlékeiket, verseket olvastak fel.

EÖRSI ISTVÁN: Én Gyurival sok temetésen voltam együtt, de mindig eltűnt, és mindig megtaláltam a temetőhöz legközelebbi kocsmában, ami egyáltalán nem jelentette azt, hogy nem a halottra gondolt. Mellesleg ő ezeket a rítusokat világi módon fogta föl, mert főleg folyadékba oldotta. Bármibe, legyen az bor vagy pálinka. Később, amikor már nagyon romlott a szervezete, akkor sörbe oldotta. De akkor volt ő boldog, amikor pálinkába tudta oldani.

DALOS GYÖRGY: Eszembe jutott a legkorábbi Petri-emlékem. Én Petrivel, 1961 őszén találkoztam az *Élet és Irodalom* szerkesztőségében, Garai Gábornál. Mi akkor mind a ketten negyedik gimnazisták voltunk, ő nálam két hónappal fiatalabb, amit én nem érzékeltem. Bemutatott egy verset a Garainak, ami, emlékszem rá pontosan, a következő volt: *Hány nemzedék tört meg miattam, / míg eljöttem töretlen én / Egy alvadt vérű pillanatban / roncsolt balak úsztak a habban / s ott hányódtam közöttük én / Szögesdrótokon kúsztak értem, / hogy őrizzem balálukat, / s hogy megálljak libegve, térdén / a tátongó idő szelében, / mint részegben az öntudat.* Garai elolvasta a verset, és azt mondta: nem rossz., de ez a részegben az öntudat nem igaz. Nem lehet igaz: a részegben nincs öntudat. Valami mást kéne ide rakni, mert különben nagyon jó, ámde csak a törvény a tiszta beszéd. És akkor a következő lett a verssorból: *Hogy megálljak libegve, térdén / a tátongó idő szelében, / mint bennük állt az öntu-*

dat. Ebben megegyeztek. Utána leültem a Gyurival egy presszóban, ahol elbeszélgettünk a szocializmus állásáról. Rendeltünk egy-egy kávét, én egy szimplát, ő egy duplát. Majd ránézett a pincérre, és azt mondta, hogy még egy konyakot. Nekem, mint negyedik gimnazistának elérhetetlen magaslat volt, hogy valaki konyakot tölt a kávéhoz! És Gyuri, miközben már akkor agyoncigarettázott kézzel betöltötte a kávéba a konyakot, méltatlankodva így szólt: „Már hogyné állhatna meg részegben az öntudat?”

EÖRSI ISTVÁN: Én is elmondanék egy Petri-verset, de előtte hozzá egy valódi történetet. A valódi történet abból áll, hogy amikor 1977 januárjában 34 aláíró közölte, hogy szolidáris a Charta 77-tel, köztük volt Petri György is. Ekkor Petrit megfosztották a Mórícz Zsigmond-ösztöndíjtől A Mórícz Zsigmond ösztöndíj 3000 forint havonta, hihetetlen összeg volt akkor. Petri egész egzisztenciája ezen alapult. Lehetett belőle élni. Bence György indította meg a mozgalmat, hogy mi összeszedjük Petrinek ezt a pénzt. Minden hónapban összegyűjtöttük, elküldtük, de nem az ő nevére – mert az volt a cél, hogy a lakbért is ki lehessen fizetni –, hanem Maya nevére, aki megkapta, kifizette a lakbért meg amit kellett. A többi aztán Petri rendesen elitta. Az érdekes az egészben az volt, hogy Petri soha senkitől meg nem kérte, hogy honnan van ez a pénz. Úgy gondolta, hogy neki ez valamilyen módon jár, ő titkokat nem kutat, nem ez az ő dolga. Ő a mindenség titkait kutatja, de a háromezer forintét nem. Mellesleg jegyzem meg, hogy volt egy érdekes mellékága ennek a történetnek. Nagy László, akivel abban az időben egy szerkesztőségben dolgoztam az *Élet és Irodalom*ban, minden hónap elején megkérdezte: Hogy van a barátod? Mondom: Melyik? A költő! Mondom: Iszik. Ahhoz pénz köll. – mondta, és adott egy százast. Ő tudniillik nem akart csatlakozni a mozgalomhoz, tehát az illegális gyűjtési mozgalomban nem vett részt, de egy költőnek, aki iszik, pénzt szívesen ad. Tehát az a százas is mindig bekerült, Nagy László neve nélkül. Minden hónapban lezajlott ez a dialógus. Számomra mindig nagy titok volt és nagy rejtelem, hogy Gyuri hogyan számol el ezzel magában.

ESTERHÁZY PÉTER: Mielőtt elmondanád a verset, van egy mondatom, amit máshol nem tudnék elmondani. A múltkor, nem olyan régen, volt egy interjúja, ahol arról beszélt, hogy hát bizony összejött neki egy elég tekintélyes summa. Valami egymillió forint. És úgy beszélt az egymillió forintról, mintha az valóban tekintélyes summa volna. Mint jól tudjuk nem az. Persze 77-es árfolyamon...

EÖRSI ISTVÁN: Különleges viszonya nem volt a pénzhez. Azt észlelte, hogyha nem tudott eleget inni, de az mindig összejött neki, ha nem pénz, akkor folyadék formájában. Én azt hittem, ez a dolog egyáltalán nem érdekli őt. És most a vers: *Horatiusnak rossz napja van.* Ezzel megfajítottam őt. Úgy gondolom, pontosan számon tartotta ezeket a pénzeket, mert éles stratégiát épített arra,

hogy soha meg ne tudja pontosan, kitől van a pénz. Hogy ne kelljen hálásnak lennie senkinek.

DALOS GYÖRGY: A Mórícz-ösztöndíjhoz hozzátartozik, hogy amikor végül nem kapta meg, azt kérdezte tőlem: hány sor volt ez a tiltakozás? Mondom: három. Akkor soronként tizenkétezer forintot vettek el tőlem.

EÖRSI ISTVÁN: Nem lehet Petriről beszélni, még ezen a gyászos napon sem úgy, hogy a piálásról hallgassunk. Petri egy egész különleges ivó volt. Először is: én nagyon sok ivót ismerek, magam is az vagyok, bár én nem rúgok be. Ismerek berúgókat, Petri is berúgott végül. Mind agresszív. Petri soha nem volt agresszív. Petrivel, amíg össze nem esett, Hegelről lehetett beszélni. Korrekt mondatokban, egyre halkabb és egyre kásásabb hangon, de jól megfogalmazott mondatokban beszélt. Egyszer elmentünk együtt hárman Párizsba: Maya, Petri meg én. Danilo Kiš gyászünnepe. Danilo számos Petri-verset fordított szerbre, én meg tanulmányt írtam Danilóról. Úgy döntöttem, hogy nem merem őt elvinni egyszerre Párizsig, hanem megállunk Münchenben. Volt ott egy üres lakás, a Lángh Julié. Petri ült mellettem, mögöttünk Maya. Petri hátranyújtotta a kupicát, Maya teletöltötte, Petri így ült a kupicával. Ennekem fékezni kellett, Petri eldől, ledől, de esküszöm, a kupica a kezében függőleges maradt. Utána hátranyújtotta és folytatta. Így beszélgettünk a lehető legszűkebb dolgokról, ahogy szoktunk. A költészetről is beszélgettünk, de főleg filozófáltunk, politizáltunk, és tökéletesen józannak látszott, azon kívül, hogy részeg volt. Megállt az autó a Julika lakása előtt, kinyitjuk, kiszáll, Petri is kiszáll. Azonnal elesne, ha nem kapná el a Maya. De Maya már tudta, milyen szögben fog esni, és odaugrott. És elkapta, és valahogy felvitte, mint dúvad a halott kisvadat, fölhúzta valahogy a lépcsőn, és Petri már feküdt is az ágyban. Másnap Párizsba ugyanígy folyt az utunk. Akkor megálltunk a találkozóul kijelölt vendéglő közelében, Petri kiszállt, Maya már kapta is el. Valami egész furcsa módon működött ez bennük.

ESTERHÁZY PÉTER: Egyszer együtt voltunk Fellbachban. Én nem vagyok valami nagy ivó, és amúgy is borivó vagyok, nem ez a pálinka. Gyurival együtt ültünk délután 5-től 9-ig, és 24 darab kétféle konyakot ivott meg. És amit te mondasz: én alig láttam változást. Tehát ugyanúgy beszélt. Nekem egyébként a legnagyobb élményem Gyuri okossága volt. Egy költőnek nem kell okvetlenül okosnak lenni, de ő hihetetlenül okos volt. Ezt a szót is olyan könnyen használjuk, pedig azért kevés ember van, aki igazán okos. Minden megmaradt bennem, ahogyan itta ezeket a két centilitereket, és nem is hogy kásásabb lett a beszéde, hanem kicsit vidámabb, egy kicsivel többet nevetett a saját fogalmazásának a finomságain, egyet-egyet nevetett. Így múlt az idő.

EÖRSI ISTVÁN: Beállított egyszer hozzám újdéki magyar költőkkel együtt, és akkor is átéltem ezt a furcsaságot. Kiderült, hogy negyedik-ötödik napja nem aludt, hanem együtt volt ezekkel. Felállt és beszélgettünk és közben ittunk is. Egyszer

újra töltök neki, és látom, hogy Maya, aki az ágyon ül, hirtelen felugrik, és mögé áll. Gyuri a mondatot befejezi, szépen kiissza, és abban a percben dől, mint egy fa, hátra. Maya úgy kapja el, hogy a hóna alá nyúl, és már húzza a kisszoba felé. Öt perc múlva bementem, fejtől-lábtól aludtak mind a ketten. Másnap mondta Maya, hogy már napok óta várta ezt a pillanatot, hogy ki tudja magát aludni. Pontosan megérezte, hogy mikor.

Azért természetesen egyetérték veled, hogy ritka okos ember volt. A részegség az életstratégiájába valahogy beleépült. Pontosan nem értem, hogyan, de tudom, hogy beleépült, és ivás közben hihetetlenül vigyázott, hogy az emberi formájából egy pillanatra ki ne kerüljön.

Van még egy verse, a mai napra való tekintettel a *Nélkül*. Az utolsó könyvét szerintem úgy kell elolvasni, mint egy regényt. Ez erről szól, a mai napról szól ez a kötet, az első betűtől az utolsóig. Nem mind egyforma, vannak benne gyöngébbek, vannak benne nagyon egyszerű versek. De egyetlen önsajnáló sor nincs benne. Egyébként voltam nála a halála előtti utolsó héten kétszer is. Elég rendesen beszélgettünk, és döbbenetes dolgot figyeltem meg, amit férfinál sosem láttam, csak nőnél: hogy nincs benne önsajnáló, sem öncsalás. Mert úgy könnyű, ha öncsalás van, meg lehet úszni a csatát. De őbenne sem öncsalás, sem önsajnáló nem volt, ami egészen bámulatra méltó. Úgy fogta föl, mint egy természetes folyamatot, hogy most ennek vége lesz. Nem is nagyon beszélt róla, csak egy-egy utalást tett rá. De a könyvben beszél erről, így kell elolvasni valóban, ebben a könyvben minden benne van. Ennek egyik legszebb darabja ez: *Nélkül. Nebéz nélkül-lem / elképzelni a világot. / De ki mondta, / hogy muszáj elképzelnem? // (Mellesleg, el tudom képzelni: / egy tányér tejszín / macska nélkül.)*

ESTERHÁZY PÉTER: Az önsajnáló hívószóra véletlenül van nálam valami.

„Az ember méltóságáról

Utójára Berlinben láttam a tavasszal, valamiért oda el akart még egyszer menni. Rémesen nézett ki; Petri Györgyön világeletemben látszott, hogy Petri György halandó, ám olyan régóta olyan közel állt a halálhoz, hogy szinte megszoktuk már.

De most még elesettebb volt, amikor érkezünk – mert meghívott néhányunkat, kósza, ideiglenes berlini magyarokat magához, magukhoz – ágyban feküdt, le kellett dőlnie, nélküle kezdtük az estét. Rossz ünnepélyesség fogott el, most látom utójára. Ez feszélyezett, tapintatlannak érezttem magunkat, minek tolakodtunk ide.

Amikor kijött a szobájából, s óvatos mozdulatokkal leült, odaült az asztalhoz, akkor, ha lehet, még rosszabb lett. Mert ott volt a nyakán az a rémséges seb, valami fekete, végtelen odú, alig merem odanézni, és nem tudtam elvenni a tekintetemet. Félttem, akár egy horrorfilmben. De jó lenne nem itt lenni...

És ekkor valami hihetetlen történt. Mint egy példázat. Hogy látva lássunk. Hogy megértsünk valamit (valakit). Ami történt, nem egyik pillanatról a másikra lett, hanem egyszerre csak ott lett.

Nem lehetett látni, mikor. Soha nem fogom azt a negyvenkilós kicsi férfit velem szemben elfelejteni, aki – aki nem tett semmi különöset, csak azt, mint mindig: figyelmesen hallgatott minket, derűsen közbekérdezett, kicsit a szakállába motyogva, mint a nap, okosan, ahogy szokta.

Ez az „ahogy szokta” volt olyan, mint a csoda. Elsőre ebből annyi látszódott, hogy valakiből ekkora nagy nyomorúságában is teljességgel hiányzik az önsajnáló. És hogy e kis rongy testben már nincs erő, erőt nem sugározhat, semmit sem sugároz, de esetszerűen is végtelenül finom. (A keze!)

Az a csendes és éles figyelem, amely – tehát – soha el nem hagyta, most egyszerűen megnőtt, és jelképpé vált. Ahogy fejét oldalt hajtva figyelt bennünket, mintha mi is megnőttünk volna, mintha mi lettünk volna az élet maga, a világ, hiszen másképp miért érdemesültünk volna figyelemre.

Mi pedig láttuk az embert, szenvedésében, tehetetlenségében és nagy istentelen méltóságában.

Nem az öröklétről beszélt ez a csoda, hanem a végről, a semmiről, de mégis úgy, mintha ima volna, mintha lehetséges, vagyis érdemes volna imádkozni, az ember méltóságáról és szabadságáról.

Elég hamar elfáradt, visszament a szobájába. Visszavonult. Eddig vártam, ekkor kivettem az utolsó lazacos szendvicset. Már előbb is elvehettem volna, de csak lassan fogtam föl, kivel lehettem együtt.”

Most volt itt, áprilisban. Én nem értettem, miért akart mindenáron Berlinbe kijönni. Nem is hagyta el a szobát.

DALOS GYÖRGY: Szerintem ez egyszerűen az azal függ össze, hogy volt egy időszak az életében, amikor nem utazhatott.

Gyuri csak 1985-ben kapta meg ezt a DAAD-ösztöndíjat. Borzasztó sokáig váratott magára a nyugat-berlini út, és teljes, mondhatni furcsa megvilágosodás volt számára. Az első, amit azonnal feltérképezett – bár én nem akarom eltúlozni, mert az alkoholnak szerintem inkább egy szimbolikus-metaforikus jelentősége van ebben az ügyben –, de a lakása körüli kocsmákat térképezte fel. Pontosan tudta, hogy a környékén hova lehet beülni, hol lehet ellenni. Ilyenkor aztán mindenkivel barátkozott. Néha nem sikerült a dolog, volt olyan, hogy leütötték (ez Bécsben történt). Abszolút barátkozó típus volt, és ebben a rettenetesen okos emberben egy ősi eredetű természetes naivság is volt. Bárkivel egyenrangúként szóba állt, és időnként ebből aztán mindenféle bajok támadtak.

Ami őt Berlinben igazán elbűvölte, az a város megosztottsága volt. Ahogy Ligeti György mondta, Nyugat-Berlin szürrealista ketrec, mert azok a szabadok, akik belül vannak. Petrinek a Berlin-élménye abból eredt, hogy olyan városban él, amelynek egyik feléből a másikba a legtöbb embernek nem lehetett átgöngyölni. Bolond város volt, noha ma már ez Berlinen nem érződik.

Szeretnék még valamit felidézni. A már említett megismerkedésünk után hamarosan szétváltak útjaink. 1971-ben találkoztam legközelebb Petrivel, amikor az első kötete már megjelent,

Lukács temetésén. Én azért hagytam fel a költéssel, mert rájöttem, hogy Petri mindent elmondott, amit akartam. Ez a 71-es kötet ugyanis az én nemzedékemnek az összes illúzióit és az illúziókban való csalódását összefoglalta, mégpedig teljesen érzékletes módon. Jó példa erre az a vers, amit akkoriban gyakran idéztünk. *Kiszarolt nevetségesség életünket.*

ZILAHY PÉTER: A harc szónál én is beugranék. Nekem – aki úgy találkoztam vele, hogy tudtam, már nem fogom megismerni – a harc része jött be a dolognak, amikor üres bőrönddel megy, és követik a BM-esek, és megmotozzák, és nyer, mert viccet csinál az egészből. Körülbelül így nézett ki a halála is, ami egészen biztos volt az első pillanattól fogva. Ő tulajdonképpen olyan volt, nekünk legalábbis, mint egy vadkeleti lovas, egy western-hős, egy eastern-hős volt, akiről lehetett tudni, hogy meg fog halni. Belovagol, elvégzi a dolgát, és aztán meghal. És ez teljesen biztos volt, de valahogy mégsem halt meg. Így aztán mégis találkoztam vele egy párszor és beszélgettünk. Az alkohol-része, amit elmondatok, nekem már nem egészen így jött be. Nekem már a remegő kezű ember volt, egy kelet-európai harcos, és ezért próbáltam ilyen vadkeleti dalokat összegyűjteni, az egyiket már ellőtte Eörsi, az lett volna a *Horatiusnak rossz napja van*, marad tehát az *Apokrif*. Egyszer elmagyarázta nekem, hogy ez egy nagyon komoly műfaj, amit már több ezer éve üznek a szerzők, és kifejezetten a szentségtörésre megy ki...

EÖRSI ISTVÁN: Ez egy kisrealista vers, amit most nem magyarázok el, de minden mondatot kisrealista módon meg lehet fejteni.

ZILAHY PÉTER: Mondtátok, hogy okos volt. Nekem az tűnt még fel, hogy mindenről, amiről akar, arról tud írni. Bármiről, ami az eszébe jut, tud egy verset írni, és jól meg tudja írni. Külön érdekesség, hogy lefordítható angolra, ami általában magyar költőkkel nem működik. Nagyon sok verse megvan jól angolul, például ez is, amit felolvasok: *A személyi követő éji dala*. Van még egy, amit felolvasnék: *Sziszifosz visszalép*, ez szerintem abszolút aktuális. Végül, ami nagyon megfogott a Petriben, és ez már nem a dalvilág témakörébe tartozik, talán úgy fogalmazhatnám meg, hogy korlátlanul megkapható volt, teljes mértékben át tudta adni magát mindennek, amit nem tudott legyőzni, és ebből a szempontból szerintem a nőkhöz való viszonya, amiről eddig nem nagyon beszéltünk, szintén ide tartozik, fel is olvasok egy ilyet – közben még valami eszembe jutott, ami talán nem kitérő, itt ez a rengeteg istenes verse, például megjelenik Isten, és kicsavarja az összes szörszálat az orrából, és helyettük egy angströmmel vastagabbat csavar vissza... ez a folyamatos halál-doklás, most, azt hiszem, hogy az utolsó szörszál is a helyére került. – És az utolsó vers *Hogy elérjek a napsütötte sávig*.

A beszélgetést Rab Irén rögzítette.